

Půl druhého století mladá židle

(MICHAEL THONET A SYNOVÉ – podnikatelé, návrháři nábytku)

A si by ho nikdy nenapadlo, že bude nesmrtelným díky židli. A přece se právě tak stalo.

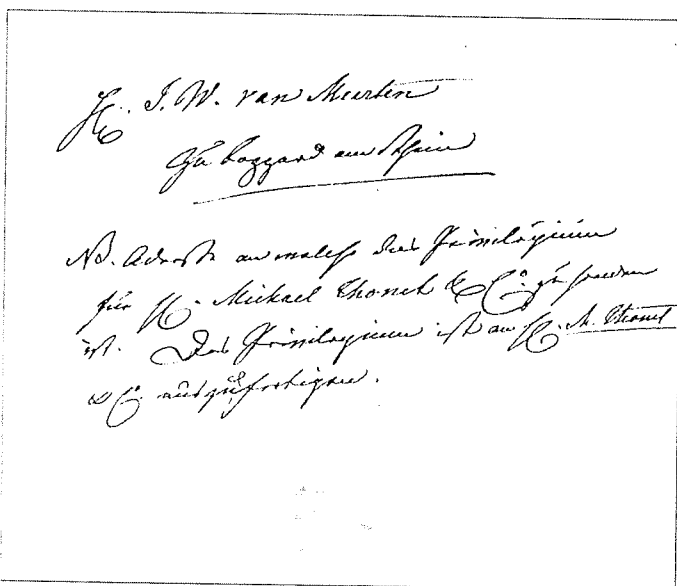
První pokusy

Michael Thonet se narodil 2. července 1796 v německém Boppardu. Vyučil se stolařem a v rodišti si ve svých 23 letech založil truhlářskou dílnu, v níž vyráběl nábytek. Roku 1820 se oženil s Annou Marií Crassovskou, dcerou řezníka tamtéž. Narodilo se jim celkem 13 dětí, ale 8 z nich se nedožilo ani jednoho roku. Zbývajících pět synů, Franz, Michael, August, Josef a Jacob, později vytvořilo perfektně sladěný tým příčinlivých a vynalézavých manažerů.

Někdy kolem roku 1830 experimentuje Michael Thonet ve své boppardské dílně s ohýbaným dřevem. Vzniklou technologií (dřevo se ohýbá a formuje vodní párou) si patentuje, ale bez valného komerčního výsledku. Přesto se podobnou technologií začínají vyrábět dřevěná kola, pérování kočárů, schody, lodě...

Sázka na lepené dýhy

Thonet se však ve svém hledání nových technologií nevzdává. Začíná se orientovat na výrobu nábytku z lepených vrstvených dýh obdobně, jako se vyráběl staroegyptský nábytek již 3000 let př. n. l. A tak Thonetova dílna začíná produkovat

■ Poznámka kancléře Metternicha o udělení privilegia pro výrobu ohýbaného nábytku M. Thonetovi

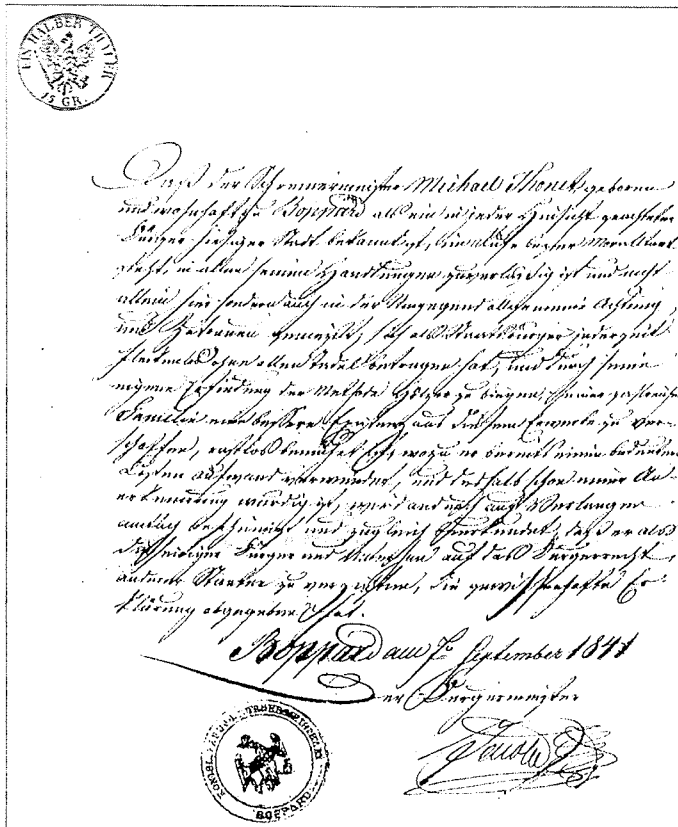
■ Michael Thonet

elegantní židle, křesla a pohovky z překlížených dýh slepených k sobě kostním kličem.

Aby dokázal kvalitu svých židlí, v jisté době je dokonce shazoval z Eiffelovy věže. Stejně nezbohatl.

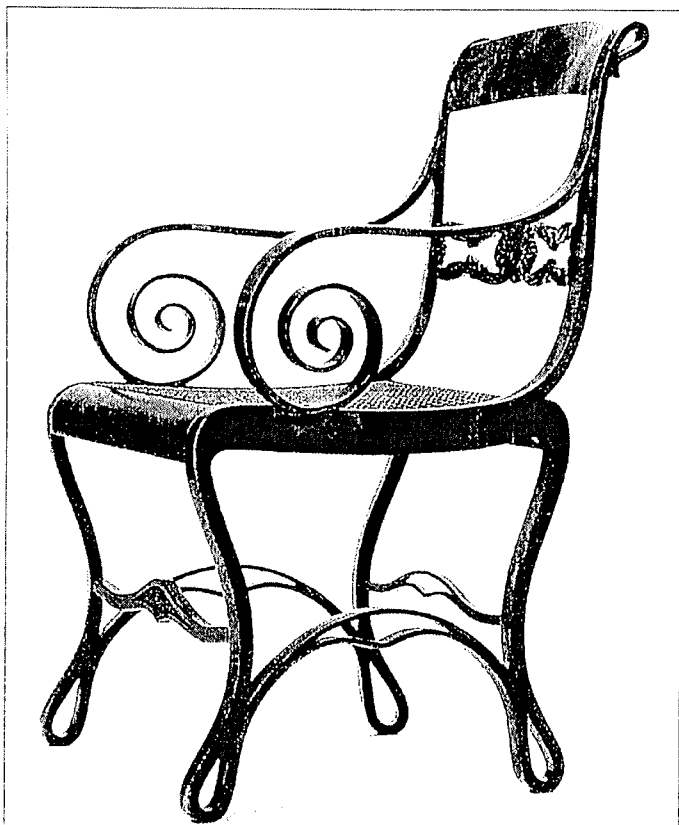
Ohýbaný nábytek konečně zaujal

Až v roce 1841 se na něho usmálo štěstí v podobě rakouského kancléře Metternicha. Toho nejenže Thonetův nábytek z lepených dýh vystavovaný na Živnostenské výstavě v Koblenzi nadchl, ale kníže zároveň pozval jeho tvůrce do Vídně. A protože ve stejné době se Thonetova boppardská dílna potýkala s finančními problémy, skutečně se na jaře roku 1842 do Vídně

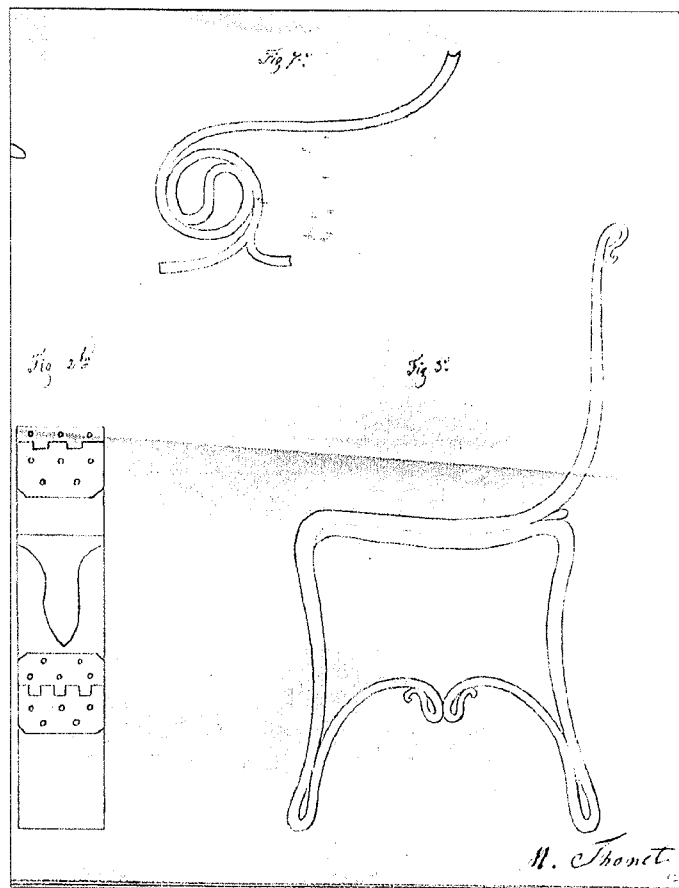

■ Vysvědčení boppardského purkmistra J. W. van Mertena o dobré pověsti a bezúhonnosti Michaela Thoneta ze dne 7. září 1841

stěhuje a dává se do služeb tamějšího výrobce nábytku Clemense Lista a později Carla Leistlera. Thonetovy židle doposud nevidaných tvarů a parketové dílce z ohýbaného dřeva se dostávají do šlechtických sídel.

■ Boppardská židle z roku 1840 – první Thonetův výrobek z ohýbaného dřeva

■ Náčrty výroby některých částí ohýbaného nábytku

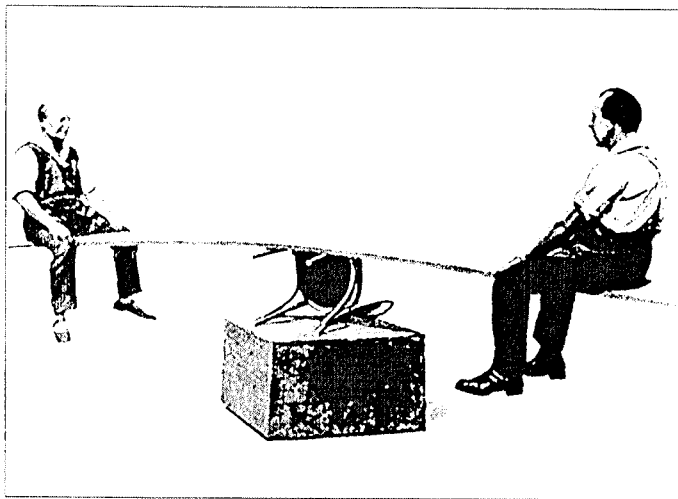
Od roku 1849 zakládá vlastní firmu, kterou o čtyři roky později dává přepsat na své syny. Tím v roce 1853 vzniká „Gebrüder Thonet“, firma postupně spějící ke světovému věhlasu. Zatím ale pracuje s ohýbáním vrstveného dřeva. To má určitou nevýhodu jednak ve velké spotřebě kluhu, který musí spojit pět vrstev dřív, a jednak v tom, že při ohýbání se každá vrstva chová poněkud jinak.

■ Michael Thonet se svými syny, zleva Michael junior, Josef, Michael senior, August, Franz, Jakob

Nový vynález rozjel velkovýrobu

Dalším mezníkem v podnikání je rok 1856, kdy rodina získává rakouské občanství, ale hlavně – Michael Thonet dokončuje svůj geniální vynález na jednoduché ohýbání masivního dřeva.

■ *Demonstrace pevnosti židlí*

va, čímž je položen základní kámen k průmyslové výrobě. Thonet totiž při pokusech, kdy se ohýbané hranoly lámaly na vnější straně ohybu, přišel na spásnou myšlenku. Na protilehlou stranu ohybu dřevěné tyče upnul do zářezek kovový pás, který zabránil praskání dřeva (tato technologie výroby se používá dodnes). Vznikly tak první židle, které na výstavě Dolnorakouského živnostenského spolku vzbudily značnou pozornost.

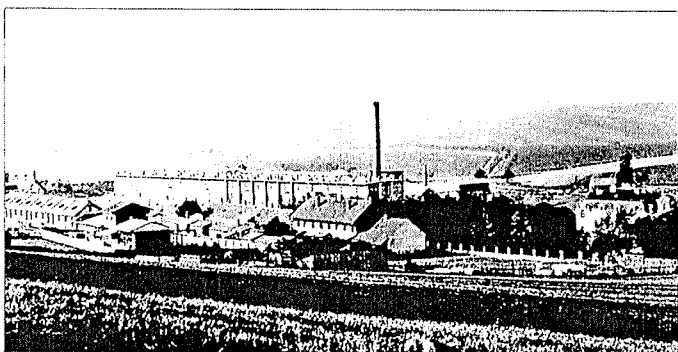
Přesun výroby na Moravu

Protože se už delší dobu chystá rušení vídeňských městských hradeb (1857) a předpokládá se nevídaný boom výstavby nejen na jejich místě, ale i v přilehlých obcích okolo, začíná téhož roku (1856) stavět továrnu. První továrnu nového průmyslového oboru na světě, továrnu na nábytek z ohýbaného dřeva.

Vybírá si pro ni moravské Koryčany. Kolem dokola jsou totiž rozsáhlé bukové lesy a bukové dřevo se ukázalo ke zvolené technologii jako zdaleka nejvhodnější i ve srovnání s lečjakým dřevem exotickým. Ještě než se začalo s výstavbou továrny, uzavírá Thonet dlouhodobou smlouvu o jeho odběru s hrabětem Wittgensteinem, kterému patří tamní panství.

Thonet se stěhuje z vídeňského komfortního bytu do koryčanské selské chalupy, v níž bydlí, než je postaven dům pro rodinu, aby byl při stavbě továrny od samého začátku. Sám je i projektantem, sám všechno zařizuje.

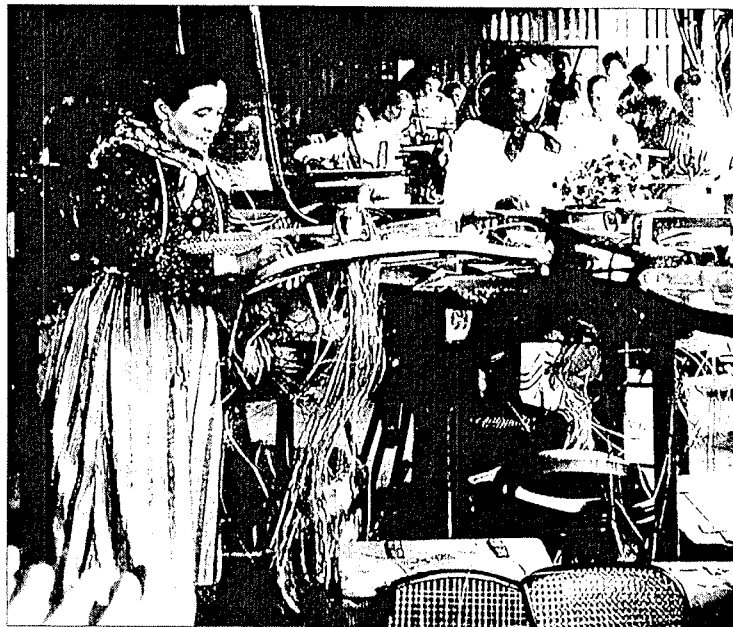
V roce 1857 v Koryčanech zahajuje výrobu. V prvním roce provozu v továrně pracovalo 300 zaměstnanců, kteří denně vyrobili 200 kusů židlí. Výroba ve Vídni se postupně utlumuje, nakonec tam zůstává už jen ústředí firmy.

■ *Továrna v Koryčanech*

■ *Ohýbání dřeva v továrně v Koryčanech v roce 1920*

■ *Vyplétání židlí v továrně v Koryčanech*

Legendární thonetka 14 – ohnout nebo zlomit!

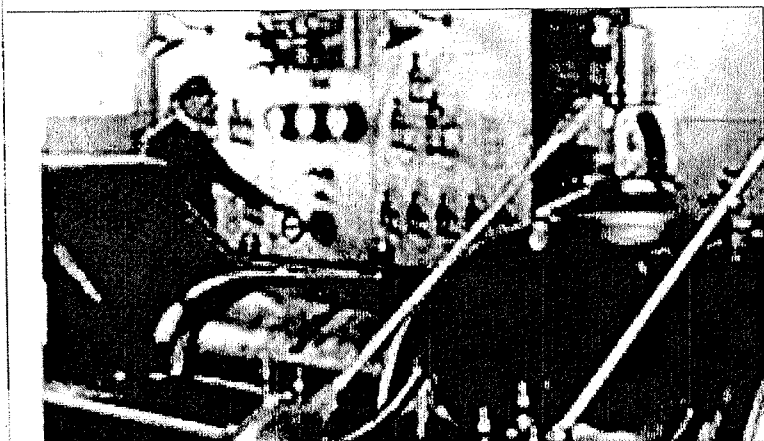
I v Koryčanech se zpočátku ještě vyrábějí židle pro vídeňské paláce, ale právě tady se poprvé dostává do průmyslové výroby legendární **thonetka č. 14**, která platí za **nejoblíbenější židli na světě**. Židle byla tak populární, že se v krátkém čase začaly objevovat její falzifikáty a Thonet si své zboží musel opatřovat ochrannou značkou. Dosud se jí vyrobilo přes 50 miliónů kusů a s úspěchem se vyrábí stejnou technologií dál (přesně podle hesla jejího tvůrce „Ohnout, nebo zlomit!“). A po židli č. 14 přišly další a další.

Zájem je tak obrovský, že továrna v Koryčanech nestačí. Její rozšíření řeší Thonet původním způsobem. V roce 1861 staví druhou, větší továrnu o 100 km dál. Znovu uprostřed nesmírných prostor bukových lesů, v Bystřici pod Hostýnem. I tam, v blízkosti hulínské stanice Severní dráhy císaře Františka Josefa, v místech s relativně levnou pracovní silou, uzavírá dlouhodobou smlouvu o dodávkách dřeva s majitelem panství Arnoštem svobodným pánem Laudonem.

■ *Legendární židle Thonet č. 14, která se jako první začala vyrábět průmyslově*

Bystřická továrna byla od počátku koncipována pro velko-sériovou výrobu, ale měla i pokusnou dílnu, v níž se vyráběly prototypy. Stala se ústředním závodem koncernu.

■ *Na svou dobu byla továrna vybavena nejlepšími parními stroji*

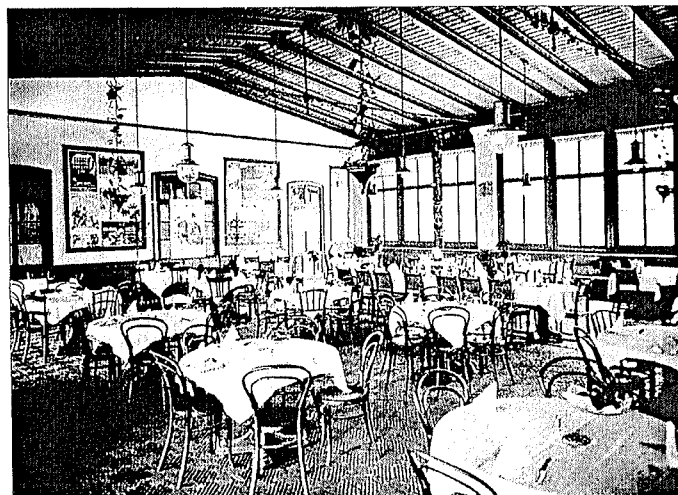

■ *Otáčecí holičské křeslo č. 5502 z katalogu 1890*

Přestože se naplno rozběhla výroba v Bystřici pod Hostýnem, opakuje se brzy koryčanský scénář, **lesy nestačí dodávat surovinu pro výrobu.** Thonetové tedy kupují celé panství Velké Uherce (malá obec v Horním Ponitří, na severozápadním úpatí tribečského pohorí) od hraběte Stefana Keglewiche, který se naštěstí pro ně dostal do finančních potíží a musel prodávat poměrně levně.

Dřevo nade vše

Od té doby podnikání firmy Gebrüder Thonet začínalo v lesích. Na rozdíl od jiných vlastníků lesa mnohem víc dbali na obnovovanou skladbu porostů na vytěžených územích, ale velký důraz kladli i na „ekologické“ chování těžařů v porostech: „*v zájmu zachování cest jest odvoz dřeva povětrnostním podmínkám vždy přizpůsobiti, přičemž příhodný moment k tomu jest vždy patřičně využití*“, což znamenalo, že do rozmoklého lesa se jez-

■ *Interiér Nádražní restaurace v Táboře*

Na začátku 60. let 19. století se definitivně rozhodlo, že firma **Gebrüder Thonet se zaměřuje pro „konzumní nábytek“** pro střední a nižší společenské vrstvy a interiéry veřejných budov. Thonetův nábytek se stává všeobecně uznávaným pojmem.

dit nemá. Nebo třeba ustanovení, že „*jest stále chráněno veškeré zpěvné ptactvo, jakož i ptactvo šplhavé a sovy*“.

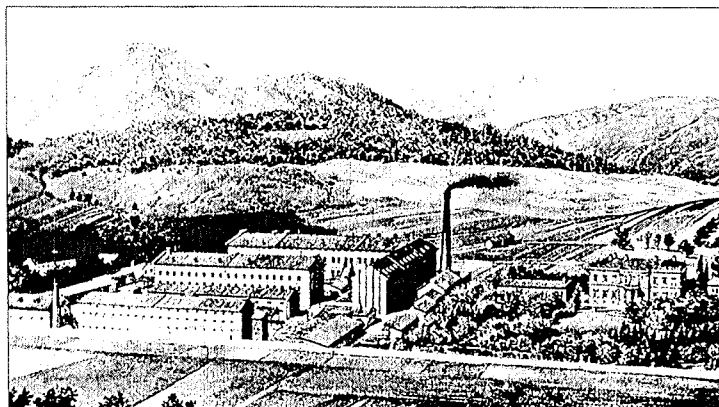
Ale časem se na Slovensku ukázalo, že s tamějšími lidmi se dají vyrábět jen ty nejjednodušší výrobky a dřevo lze odtud dovézt do prvních dvou továren jen s velkými obtížemi. Proto jsou Thonetové nuceni hledat další zdroje suroviny.

Novým zdrojem se stává v roce 1867 haličský Saybusch (dnes Żywiec v Polsku). Thonetové tam s ředitelstvím panství arcivévodů Albrechta uzavřeli opět dlouhodobou smlouvu a navíc na tamější arcivévodské pile vytěžené dřevo rovnou řezali na hranoly, ve vlastní nově zřízené rašplovně ho obráběli na kruhový průřez, a tak dali práci lidem v dalším velmi chudém regionu. Samozřejmě, že celou organizaci i výstavbu zřizoval opět otec Thonet, i když mu v té době bylo už 71 let.

Současně již ale také řešil uzavření další smlouvy na dřevo v okolí vsetínské Bečvy. Dlouhodobá smlouva s belgickým majitelem vsetínského panství, společností „Société civile de Wsetin“, obsahovala dodávky dřeva a přenechání zdejší pily. Na začátku dalšího roku (1868) zřídil Michael Thonet v Halenkově rašplárnu, ke konci roku i ohýbárnu a v roce 1869 byl provoz v Halenkově plnohodnotně využíván jako továrna na výrobu surových polotovárů pro ostatní moravské továrny.

■ Španělská tanečnice na křesle Thonet okolo r. 1899

■ Továrna Thonet okolo roku 1890

Smrtí zakladatele nic nekončí

Když Michael Thonet 3. března 1871 zemřel, byl mimořádně úspěšným a bohatým podnikatelem. Vždyť byl také člověkem s mimořádnou invencí. Jeho firmy v té době zaměstnávaly okolo 5 tisíc lidí a měly sklady v Paříži, Londýně, Hamburku, Berlíně, Amsterdamu. Některé jeho vzory se vyrábějí a prodávají i dnes po sto padesáti letech. Získal za svůj život spoustu ocenění a řádů. Mimo jiné například zlatý kříž za zásluhy a rytířský kříž Řádu Františka Josefa. Ale i když vlastnil třeba hraběcí zámek ve Velkých Uherských, nikdy se z něj nestal zbohatlík. Vždycky bral i svoje úspěchy s nadhledem. Důležitější než rády a zámky byly pro něho bukové lesy.

Po smrti otce-zakladatele Michaela Thoneta byly **postaveny jeho syny ještě další továrny**. Ve Vsetíně (1873) – tam to byly vlastně továrny dvě: továrna na nábytek a strojárna se slévárnou. V roce 1890 odkoupili Thonetové od Belgičanů celé vsetínské panství.

Největším nebezpečím pro dřevozpracující průmysl je oheň. Po katastrofálním požáru v bystřické továrně v roce 1873 byl založen **vlastní požární sbor** a jeho jednotky ve všech Thonetových továrnách. Byl vynikajícím způsobem vycvičen a organizován, měl i vynikající vybavení. Na špičkové úrovni byla i prevence. V roce 1907 byl v bystřickém závodě instalován požární vodovod s 26 hydranty a 18 m vysokým vodojemem.

Tak obrovská průmyslová produkce není samozřejmě určena pouze pro tuzemský trh. Firma prakticky od začátku exportuje do celé Evropy, od 70. let i do USA.

Kvůli celním bariérám do Ruska otevřeli pak v roce 1881 továr-

■ Ruční broušení prováděly ženy (1910)

nu na tehdejší ruském území (několik desítek kilometrů severně od Těšína) v Nowo-Radomsku. Protože to byla továrna postavená především kvůli dřevu, dováželo se do ní dřevo z Moravy a Haliče.

Z podobných důvodů vznikla poslední budovaná továrna v hessenském Frankenbergu v roce 1890.

Na začátku 20. století zaměstnával koncern v továrnách, lesích a zemědělských usedlostech svých panství a v obchodní síti kolem 10 000 lidí.

Thonetova nadčasová technologie

Je zajímavé, že technologie výroby, kterou zavedli Thonetové ve svých továrnách v 60. letech 19. století, se v nich dodnes příliš nezměnila. Zdokonalily se nástroje, každý stroj dostal svůj vlastní elektrický pohon, ale **základní princip zůstal stejný**. A nejen to. Od zavedení strojů podle konstrukce Michaela Thoneta a jeho syna Augusta nebyl zkonstruován žádný stroj k jinému účelu. I ratanové výplety sedáků se dělají tři sta let starou technologií. Stroje ohýbají jen v jedné rovině, ohyby prostorové nebo protisměrné se dělají ručně.

Moderní marketing

Páteř obchodování tvořily vlastní obchodní domy. Už v roce 1866 byly ve Vídni, Brně, Pešti, Londýně, Paříži, Berlíně a Rotterdamu. V roce 1873 přibývají v Bruselu a New Yorku, v roce 1911 je jich 23 po celém světě. Většinou jsou ve vlastnictví firmy. Počet zaměstnanců firmy v tomto období stoupl na 10 000.

Odbyt má již tehdy všechny znaky moderního marketingu: informovanost zákazníků i dealerů, reklama, průzkum trhu, ovlivňování trhu a zpětná informace výrobců. Základní informovanost uvnitř podniku byla zajišťována „ústředním věstní-

kem“. Informace dealerům a zákazníkům byly nejprve psané, později ve formě podrobných katalogů.

Nemysleli jen na sebe

Zvláštní pozornost si zaslouží sociální činnost firmy. Firmě jako se poukazuje na vliv Tomáše Bati na rozmach průmyslu a města Zlína, o totéž se zasloužili Thonetové v Bystřici pod Hostýnem. Avšak mnohem dříve.

Už v roce 1894 postavili ve Velkých Uherských prvň mateřskou školu (v Bystřici pod Hostýnem byla postavena 10 lety později), sestávající ze dvou učeben, přiměřeného vybavením. Mimo jiné, také díky rozmachu firmy Thonet Bystřice pod Hostýnem v r. 1864 povýšena na město.

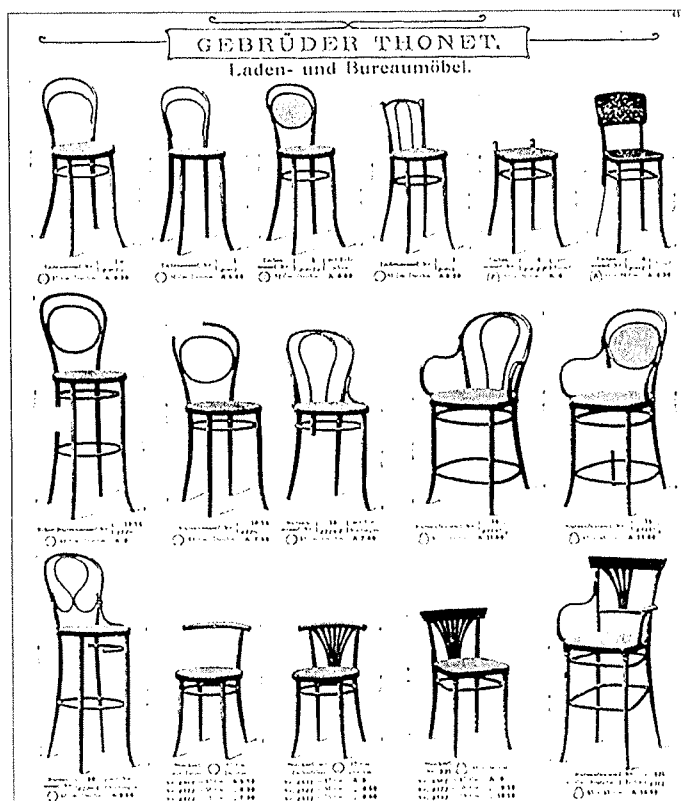
Firma stavěla pro zaměstnance byty – dělnické kolonie s vodovodem a kanalizací. Domy stojí dodnes a stále se v nich žije.

Nájemné z podnikového bytu ve Velkých Uherských v roce 1899 bylo 35 haléřů týdně, přičemž týdenní mzda dělníka byla 12 až 18 korun.

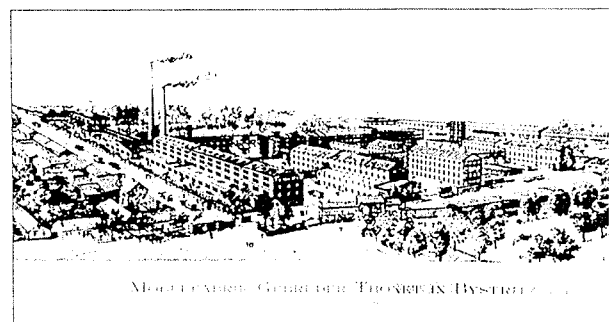
Existovalo několik podpůrných fondů – například ve prospěch sirotčích, úrazových.

Kdo pracovat chtěl a uměl, vydělával přijatelné peníze. Pokud podnikovi odevzdal své síly a dál pracovat nemohl (úraz, stáří), bylo o něj postaráno. Je nutné zdůraznit, že to bylo v druhé polovině 19. století.

Samozřejmě, že Thonetové nebyli žádný zaopatřovatel. V jejich továrnách se pracovalo, jak bylo tehdy obvyklé – 12 hodin denně, využívalo se dětské práce, ale přesto za dob Thonetových měli ve firmě výhradní moc, se nikdy nestáli. První stávka byla až po fúzi s akciovou společností M (1925), kdy už v ní Thonetovi potomci zdaleka neměli žádný vliv.

Thonetův katalog

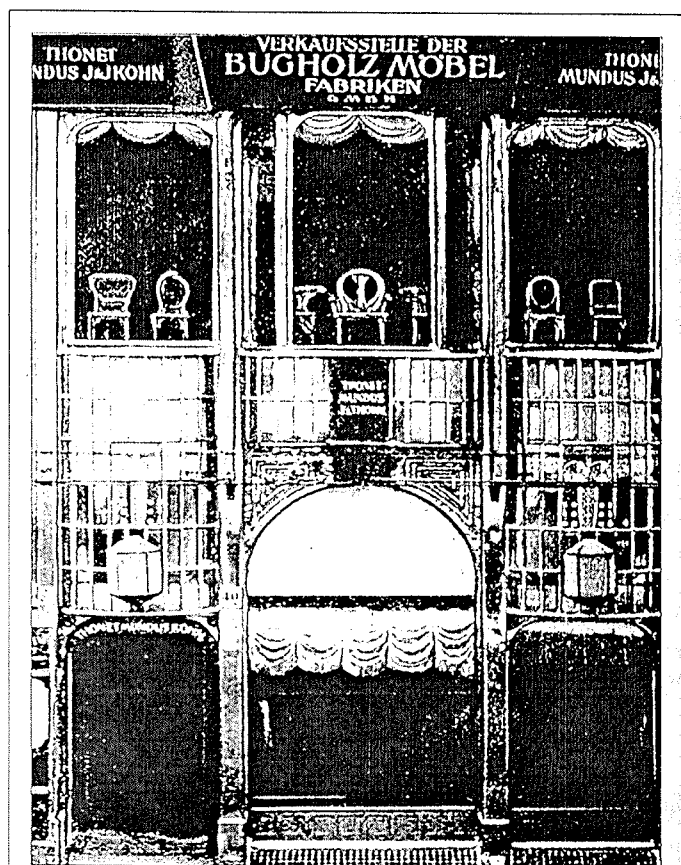
Továrna v Bystřici pod Hostýnem v roce 1911

Bez Thonetů

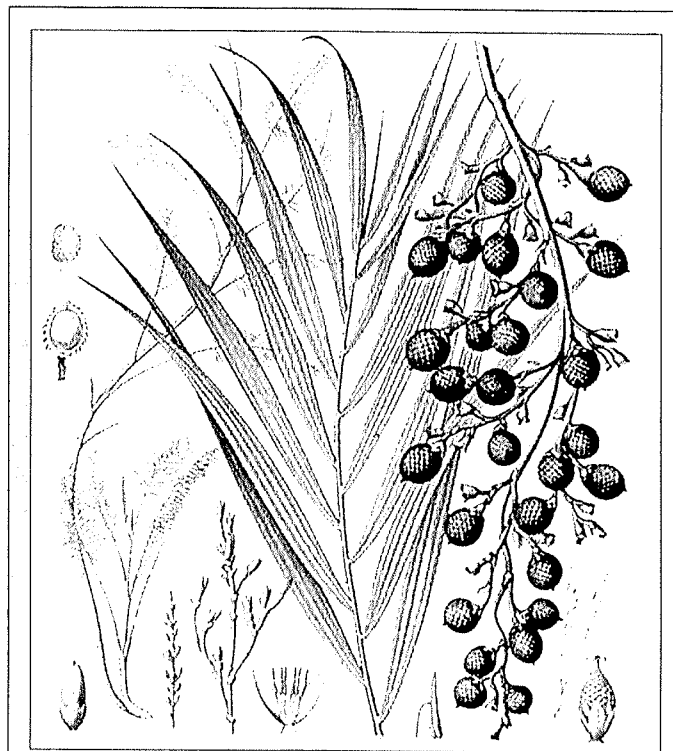
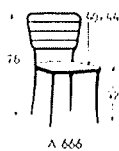
Po první světové válce, která způsobila firmě značné problémy, došlo v roce 1922 k fúzi se společností Mundus-Kohn. Společnost přijala název Mundus. Bohužel, Thonetové se nechtěli přizpůsobit nové filozofii výroby, která byla orientována na kvantitu, a tak v tomtéž roce odešel poslední zástupce rodiny z vedení firmy.

Za druhé světové války se v Bystřici i Koryčanech vyráběly dřevěné části pro německá letadla. Roku 1945 byl prototyp Thonetů zabaven veškerý majetek, i když s nacisty akti spolupracovali. Poslední potomci Thonetů emigrovali do Spojených států, kde začali znovu podnikat.

V poválečném Československu vznikl národní podnik Thonet, od roku 1953 přejmenovaný na TON, se sídlem v Bystřici pod Hostýnem. TON vyráběl s úspěchem dál jako jeden z nejvýznamnějších nábytkářských podniků u nás. Po roce 1989 vznikla z koryčanského závodu společnost Koryna, vyrábějící kuchyňské linky. TON dnes patří opět k předním výrobcům nejen ohýbaného nábytku v Evropě.

Prodejna ohýbaného nábytku Thonet-Mundus v Berlíně

Ratan

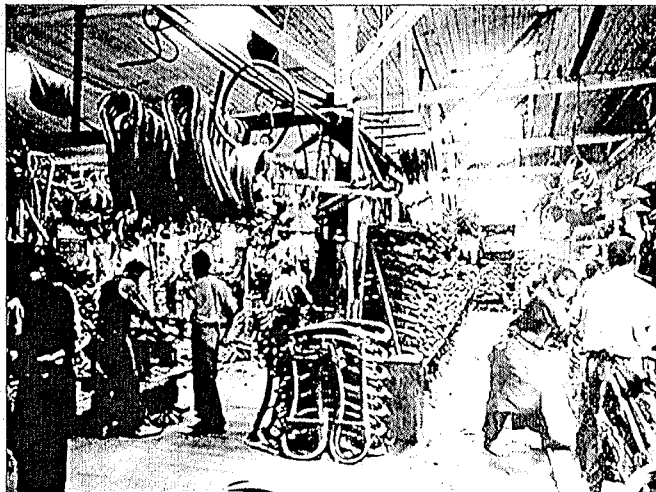
Ratan (také rattan nebo rotang) pochází z malajského slova rotan – tyč, hůl. Jde o vzdušné kořeny palmy *Colamus rattan* rostoucí v nadmořské výšce 2500 m až 3500 m v oblasti Malajsie, Indonésie, Bornea, na Filipínách a v jižní Číně. Tyčovina je po celém povrchu pokryta drobnými ostny. Pod nimi je povrch pokrytý kůrou. Ta chrání tyčovinu před nepřízní počasí, zejména vlhkem. Rattan bývá někdy zaměňován s bambusem, na rozdíl od něho není dutý. Dorůstá velké délky, nejdelší známý stonek měřil 175 metrů. Většinou se ale sklízí rostliny dlouhé 15 až 20 m.

I přes určitou mechanizaci se většina prací s ratanem (od vysazování, sklizně až po výrobu nábytku, provádí ručně. Výrobním materiálem pro venkovní nábytek je jádro i s kůrou, pro nábytek do interiérů se kůra loupe. Je snadno tvárný a ohýbatelný. Povrchově se nábytek upravuje mořením a lakováním. Dále se ratan používá pro výrobu výpletů, košíků a omotávek. Vyžaduje pouze minimální údržbu.

Firma Mundus

Zakladatelem akciové společnosti Mundus byl neobyčejně schopný obchodník Leopold Pilzer z Haliče. Dokázal z původně bezvýznamných firem dát dohromady světové nábytkové impérium, navíc v poválečné době, kdy podniky mnohem zavedenější končily. Společnost Mundus vzniká v roce 1906 ze šesti haličských, českých a moravských lokálních firmiček, téměř současně je podobně založen Mundus uherský, který pokrýl i jižní Čechy a Podkarpatskou Rus. Společnosti, původně zaměřené proti Thonetům a Khonům, měly ale s oběma konkurenty uzavřený exportní kartel.

Nakonec v roce 1917 koupili veškeré akcie společnosti J. & J. Khon a roce 1925 dochází k fúzi i s firmou Gebrüder Thonet.

■ Ohýbárna, 1900

Technologie ohýbání dřeva

Napařená tyč se svěrkami připevní jedním koncem k formě, kolem níž bude ohýbána. Současně je k tyči připevněn ocelový pás, který má na obou koncích zarážky. Jejich působením je ohýbané dřevo přinuceno se chovat v celé tloušťce neutrálně. Ocelový pás, kterým se vlastní ohýbání provádí, také zabráňuje praskání dřeva na vnější straně. Celý komplex je připevněn ke speciální stolici, u které pracují ohýbači. Jeden ohýbá speciální rukojetí ocelový pás společně s dřevem, druhý v určených bodech fixuje dřevo i s pásem k formě speciálními svěrkami. Po skončení ohýbání jde formou s ohnutým dřevem, ocelovým pásem a všemi svěrkami do sušárny, kde za určený čas vyschne.

Každý vyráběný díl nábytku musí tedy mít svou speciální formu. Pro výrobní cyklus musí být k dispozici tolik forem, kolik kterých součástí je nutné vyrobit.

Jacob a Josef Khonové

Největší konkurenti Thonetů Jacob a Josef Khonové (otec a syn) původně obchodovali se dřevem a měli také ve Vsetíně (a v Opavě) sirkárnu. V roce 1867, kdy Thonetové expandovali do okolí Vsetína, začali také vyrábět ohýbaný nábytek podle jejich patentu, i když patentová ochrana měla skončit až v roce 1871. Thonetové se nakonec patentové ochrany vzdali

už v roce 1869, ale to už Khonové dva roky vydělávali na imitacích gálmních kopiích jejich židlí. A aby se to zákazníkům nepletlo, inzerovali je ve svých katalogích pod stejným číselným označením, jako měly Thonetovy originály.

V prvních letech měla firma J. & J. Khon za Thonetů velké zpoždění, ale časem je v některých věcech i předstihl. V 90. letech skutečně koupili od Thonetů tzv. termoplastickou překližku, ale na rozdíl od nich, kteří z ní dělali jen výplně sedáků a opěradel, u Khonů se stala konstrukčním prvkem skříňového nábytku.

Jejich vlastním vylepšením bylo paření dřeva pro ohyb pod tlakem, které až desetkrát zkrátilo technologický čas, a využití lez ostrého pravoúhlého ohybu bez jakéhokoliv poloměru (používal se u tyčí se čtvercovým průřezem).

Úplný odklon od thonetovské produkce přinesla Khonům secese a s ní i v pozdějším období důraz na nábytkové kombinace. Tím se vlastně vydali samostatnou cestou a prakticky přestali Thonetům konkurovat.

■ Štítky na nábytek, kterými Thonetové značili svůj nábytek kvůli ochraně značky